

AFFÄREN TISZAESZLAR. EN RITUALMORD- PROCESS I DET S K LIBERALA UNGERN 1882*

Tomas Gergely

Université Libre de Bruxelles

Den 23 maj 1882 diskuterade man ett högst allvarligt problem i det ungerska parlamentet. Ledamöterna skulle ta ställning till de särskilda krigskrediter som regeringen begärt för att kunna slutföra sin ockupationspolitik i Bosnien-Herzegovina. Problemet var mycket känsligt. Ty Ungern var då, sedan 1867, en del av den illa sedda dubbelmonarkin. Den hade kommit till genom det s k kompromissfördraget, som skapade en österrikisk-ungersk statsbildning, vars enhet manifesterades i härskares person: Frans Josef var samtidigt kejsare av Österrike och kung av Ungern. Vardera staten hade emellertid sin egen förvaltning som på båda håll tillförsäkrade stormännen makten. När det gäller minoriteterna så hade 35 % slaver i Ungern bara 5 % av mandaten i parlamentet i Budapest.

Det var annars ett parlament som väl återsegglade Ungern under andra hälften av 1800-talet. Å ena sidan ett land på väg att industrialiseras, men fortfarande delvis behärskat av de stora jordägarna som sög ut den fattiga bondebefolkningen; å andra sidan en stat som sökte självständighet och var missnöjd med den till hälften självständiga styrelsen enligt kompromissen.

Dessa förhållanden tog sig alltsedan valen 1875 uttryck i följande politiska grupperingar: Regeringspartiet under ledning av Kálmán Tisza kallade sig liberalt och var positivt inställt till österrikarna. Det bestod främst av stora och medelstora jordägare och industrimän.

Mot detta parti fanns en dubbel opposition: För det första självständighetspartiet från 1848, som hade Kossuth till ledstjärna, och var sammansatt av små jordägare, det lägre borgerskapet och intellektuella. För det andra det "förenade oppositionspartiet" från 1878, bildat av högdagliga extremister ur det liberala partiet, män med klart reaktionära idéer som var öppna för de rasistiska tankar som kom från Tyskland.

Det var således detta parlament som den 23 maj 1882 förberedde en omröstning om särskilda krigskrediter. Men precis kl 11.20 begärde en ledamot från självständighetspartiet i sista minuten ordet. Det var Géza von Onody, en ruinerad lantjunkare vars anföranden vanligen var helt intetsägande. Till allas förvåning yttrade Onody i stället för att tala om Bosnien-Herzegovina följande:

"Ärade församling! Enligt Talmud tycks judarna ha behov av blod från oskyldiga kristna människor för vissa av sina högtider. Den 1 april i år, vid 12-tiden på dagen, gick en flicka från byn Tiszaeszlár för att köpa färg. Vittnen såg henne passera framför synagogan. Sedan försvann hon. Det var en slaktare som drog in henne i synagogan... och mördade henne för att ta tillvara hennes blod för tillverkningen av osyrat bröd..." Detta var en förvånansvärd anklagelse, värdig medeltiden, som lamslog parlamentet. En anklagelse som med full styrka drabbade den judiska befolkningen, som hade fått medborgerliga rättigheter 1855 och sedan 30 år deltog i landets uppbyggnad. Det fanns ca 750 000 judar och de utgjorde 7 % av landets hela befolkning. Ett stort antal parlamentsledamöter trodde att de just bevittnat en svart fars, en tråkig provoka-

* Föredrag vid Sällskapets för Judaistisk forskning årsmöte, 1977-03-27. Översatt från författarens franska manuskript av Vera M Nelhans.

tion, som var föga förvånande eftersom den kom från Onody. Men nästa dag, den 24 maj, fick en annan ledamot ordet; det var baron Istóczy, som, för omväxlings skull, var medlem av den liberala majoriteten och andlig far till den antisemitiska rörelsen i Ungern. Han vände sig direkt till justitieminister Pauler och yttrade följande:

”Ärade församling! Det kan mycket väl hända att slaktaren Salomon Schwarz mord på den lilla Eszter Solymosi är en helt och hållet alldaglig händelse. Jag påstår alltså inte utan vidare att det rör sig om ett mord begånget av religiös fanatism. Om man emellertid betänker att mordet begicks av en man som är anställd av den judiska församlingen för att sköta om den rituella slakten, som utförde sitt brott precis dagen för den judiska påsken och dessutom i synagogan . . . om man betänker detta kan jag inte komma ifrån tanken att det skulle kunna röra sig om ett mystiskt brott, ett människooffer, som när det blir allmänt bekant kommer att påverka hela judenhetens öde under århundraden framåt, och att den rättegång som kommer att följa har alla förutsättningar att bli en 'cause célèbre'.”

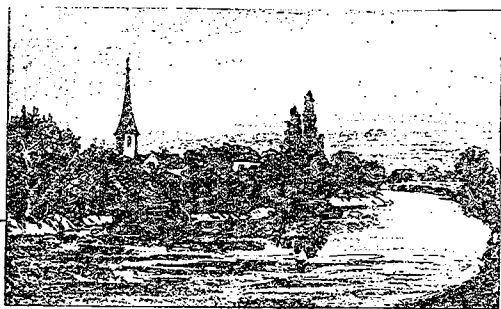
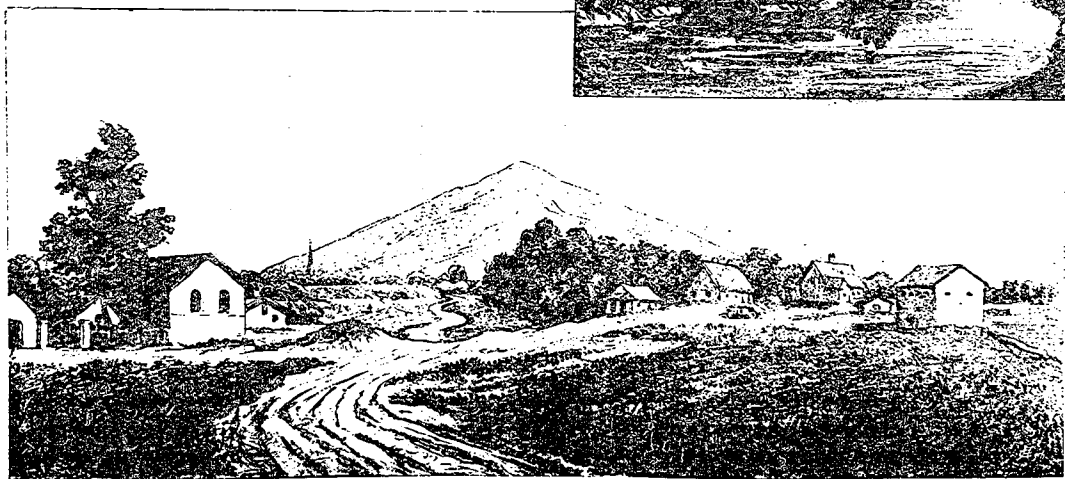
Den första som svarade var Kálmán Tisza, regeringschefen, som ängsligt lovade att låta undersöka saken och låta straffa de skyldiga,

men som också hotade med stränga motåtgärder om det rörde sig om förtal. Justitieminister Pauler, som därefter tog till orda, yttrade sig på liknande sätt.

Dagen efter, den 25 maj, skrev regeringsorganet *Hon (Fäderneslandet)*: ”Vi skäms för det sätt på vilket den judiska frågan i går åter kom upp på dagordningen i parlamentet . . . brottet är inte ens bevisat ännu, och ändå debatterar man det i kammaren . . .” Och i själva vecket var det ingen i Budapest som denna dag insåg vad som redan sedan sex veckor försiggick på landsbygden, och vilket djävulskt maskineri som Onody, Istóczy och deras anhängare hade släppt loss. Ingen i Budapest kunde ännu ana att rättegången i Tiszaeszlár skulle utvecklas till en av århundradets mest skandalösa processer.

Det är svårt att skildra processen i Tiszaeszlár, åtminstone för västeuropéer. Främsta orsaken till denna svårighet är frånvaron av seriösa arbeten om saken på våra språk, vilket troligen beror på att det ungerska språket är så svårtillgängligt. Därför är, på något undantag när, mina kunskaper hämtade från källor som jag funnit i Budapests nationalbibliotek, och bildmaterialet kommer mestadels från gamla arbeten på ungerska språket.

Vy av Tiszaeszlár. I v syns synagogan och vaktmästare Scharfs bostad.

SUMMARY: THE TISZAESZLAR AFFAIR

On April 1, 1882, the day before Palm Sunday which that year coincided with the shabbat preceding Passover, a 14 year old peasant girl, Eszter Solymosi, mysteriously disappeared in front of the synagogue in the Hungarian village Tiszaeszlar. The peasants, and the anti-Semitic members of parliament Onody and Istoczy immediately accused several local Jews of ritual murder.

The accusation was, in the main, founded on the extorted testimony of a 14 year old boy, Moritz Scharf, the son of Josef Scharf, the janitor of the synagogue. The boy admitted that he had seen, through a keyhole, that Salomon Schwarz, who served as cantor and butcher in the community, had cut the girl's throat in order to gather her blood. Other Jews, including Josef Scharf, had assisted.

The examining magistrate, Josef Bary, was unable to trace the girl, and had to make do with this confession alone. But on June 18, 1882, the corpse of a drowned girl, 14 or 15 years of age, dressed in Eszter's clothes, but without any wound on the throat, was found in the river Tisza. Witnesses indentified the corpse as the missing girl, but her mother, who certainly was bribed by Bary, who now served Onody and Istoczy, refused to acknowledge the identification.

This led to a large number of arrests since the authorities were anxious to avoid identification of the corpse as Eszter and, therefore, accused the Jews of having exchanged the corpse of their victim for a dead Jewess who had been dressed in Eszter's clothes.

The originators of the plot were successful: Pogroms occurred in several places in Hungary, and the attacks lasted until 1884.

The trial began on June 19, 1883, in Nyiregyháza, where 15 men were prosecuted for complicity in the murder of little Eszter. The trial lasted for 33 days. They were defended by the former public prosecutor, Karoly Eötvös, who managed to get them acquitted on the basis of a lack of evidence. The defence was able to demolish the case for the prosecution through reconstruction of the crime on location, which proved that it was impossible to see anything of what happened in the synagogue through the keyhole.

By exploiting the fanatical emotions kindled by this episode, Onody and Istoczy soon founded the Hungarian Anti-Semitic Party, which won 17 seats in the 1884 elections.

The Tiszaeszlar affair, followed 30 years later by the notorious Beilis affair in Kiev, remains a model of how prejudice can be exploited for political ends.

Låt oss alltså försöka få klar insyn i denna dystra historia i Tiszaeszlar. Den kan tjäna som modell för hur vissa politiker kan utnyttja fördomar hos allmänheten. Och den ger en förning om det stora dramat under vårt eget århundrade.

Tiszaeszlar är en liten by i norra Ungern i landskapet Tokay, berömt för sitt vin, och som namnet anger ligger den vid floden Tisza. År 1882 fanns det 2 700 invånare i byn, de flesta kalvinister och mycket fattiga. Det fanns också judar, totalt 25 familjer, som levde utspridda bland de kristna, alla i yttersta fattigdom. Det var ingenting märkvärdigt med detta. Ändå hade byn två särdrag: Märkvärdigt nog var byn närmaste granne till Onodys egendomar. Denne hade dessutom ägt en god del av byn innan han slösat bort sin förmögenhet. Dessutom hade byn en synagoga, en riktig, mitt i byn! Den-

na synagoga var den enda i området och därför viktig. Judar kom dit från alla håll för att bedja, i synnerhet vid de stora högtiderna. Och som alla synagoger hade den sin vaktmästare: juden Scharf, omgift, far till två pojkar vid namn Moritz och Samuel.

Just detta år, 1882, gjorde en tillfälligtvis sammanfallande tideräkning att den judiska och den kristna påsken sammanföll. Judarna firade lördagen den 1 april sabbat hagadol, dvs den stora sabbaten som föregår pesach, medan det för de kristna var dagen före påsksöndagen, dvs den dag som inleder påskveckan. Man inser lätt att byns hela befolkning var i rörelse, särskilt den kristna befolkningen som enligt sedvänja tog itu med vårrengöringen.

En bondkvinna vid namn Julianna Huri hade i sin tjänst en 14-årig flicka: Eszter, dotter till änkan Solymosi. Det var en hård kvinna som enligt vittnesutsago ofta behandlade sin

tjänsteflicka illa. Den här dagen vid 10-tiden, kanske vid 11-tiden, gav hon först flickan ett ordentligt kok stryk för att hon förväxlat baktråget med diskbaljan och skickade henne sedan att köpa blå färg hos handlaren, vars affär låg i andra ändan av byn, en halvtimmes väg bort. Eszter kom fram till affären, köpte en påse blå färg och begav sig tillbaka. Vittnen såg henne igen mitt för synagogan vid 11-tiden, kanske vid 12-tiden — tidpunkten är viktig — och det var de sista vittnena. Från och med då var det slut. Eszter försvann spårlost.

På kvällen var både matmodern och modern utom sig av oro över hennes frånvaro och började leta efter henne, varvid de instinktivt skyndade ner till floden. Tänk om Eszter hade blivit så förtvivlad över att ha blivit slagen att hon tagit livet av sig! De båda kvinnorna fann ingenting och när de återvände till byn gick också de förbi synagogan. Där mötte de vaktmästaren Scharf, som ville trösta dem och sade följande: "När jag var barn hörde jag min mor berätta att ett barn hade försvunnit i Nánás. Man sade att judarna hade dödat det. Man gick så långt att man genomsökte judarnas ugnar. Till slut hittade man barnet livslevande strövande omkring på fälten." Det var ett ytterst oklokt yttrande, som fick sina lätt gissade följder. Men enligt änkan Solymosis eget vittnesmål tillmätte hon inte detta någon betydelse just då. Men redan nästa dag såg man henne med utslaget här springa genom byn, vrålände till alla som ville höra: "Det är judarna som dödat mitt barn, Gud har sagt det till mig i natt."

Och långsamt tog anklagelsen form, en anklagelse som allt bidrog till att framkalla: en by med ganska primitiv befolkning, närheten till och förberedelserna inför påsken, "gudamordets" och återuppståndelsens tid, sammanfallandet med den judiska påsken, ett kristet barns försvinnande, den plats där hon sista gången sågs, ultrahögerns antisemitiska propaganda, närheten till Onodys egendomar och, vilket måste understrykas, närvaron just den dagen av flera främmande judar i byn. Vad behövdes mer för att sätta fart på de medeltida förtalet? Inte mycket. Och den 3 april upprepade hela byn: "Det är judarna som har dödat den lilla Eszter, och säkerligen under lördagsmorgonens gudstjänst." En fantastisk anklagelse, som troligen fötts i Onodys hjärna.

Likväl måste man medge att marken var sär-

Solymosi Eszter.

Porträtt av den försvunna Eszter Solymosi.

deles gynnsamt förberedd för denna manöver, ty den 1 april inträffade det mycket ovanliga saker i synagogan i Tiszaeszlár. Vad då? Först och främst att judarna höll på längre än vanligt med gudstjänsten, eftersom det var en särskilt högtidlig sabbat. Sedan övergick de till att välja en ny kantor. Med kantorn förhöll det sig så i dessa fattiga byar att han var den person som fick sköta allt som hade att göra med religionen; han måste inte bara ha en vacker röst, utan också ibland ersätta rabbinen, omskära, viga, jordfästa och tjänstgöra som rituell slaktare. Det var han som slaktade djur som skulle bli mat, på så sätt att de blev kosher, dvs bli befriades från varje spår av blod. Av de tre män som kandiderade valde kommittén en viss Salomon Schwarz, 37 år, far till tre barn och relativt lärd. Vid 11-tiden, dvs en timme senare än vanligt tog mötet slut. Scharf stängde synagogan och var och en gick hem till sig. Så gick det till denna omtalade lördag. Söndagen gick och på måndagen anklagade alla judarna.

Samma måndag, den 3 april, gick barnets

Aklagarens huvudvittne, Moritz Scharf.

mor till den lokala domaren för att anmäla saken. Men denne som blev förskräckt över en så allvarlig anklagelse vägrade lyssna på henne och skickade henne till sin överordnade, som i sin tur vägrade lyssna på henne. Och så höll det på en hel månad. Men när folk redan pratade minde om händelsen och allt tycktes kunna lugna sig, så dök det plötsligt och mot all förväntan, i början av maj, upp ett vittne till Eszters död! Det var den lille Samuel Scharf, son till synagogvaktmästaren. Han var i maj 1882 4 1/2 år gammal. Och barnet vittnade naturligtvis inte direkt utan genom förmedling av en 11-årig flicka som talade om det för sin mor. Vid tredje förhöret uppgav modern att hennes barn sagt så här: "Samuel sa till mig: Pappa ropade in den lilla kristna flickan i templet och lät henne sätta sig. Min bror Moritz band hennes händer, min far hennes huvud, slaktaren skar av henne fötterna och sedan bar de henne dit, till det stora trädet. Och barnet pekade på gravplatsen." Det var ett vittnesmål som man hade lockat fram med godsaker, men det fick man inte veta förrän mycket senare. Ty den apparat som förföll hejdad satte sig i rörelse igen. Den lokala

domaren skrev äntligen en rapport och den 16 maj belutade den kungliga domstolen i Nyiregyháza (huvudort i länet) att en undersökning skulle påbörjas om "bortförande och mord av ett barn". Den 19 maj utsågs Joseph Bary till rannsaktionsdomare och den 23 kunde Onody, äntligen, framföra sina anklagelser i parlamentet. Därefter rullade denna antisemitiska historia vidare av sig själv.

Från och med nu kom allt att kretsa kring två personer: Den unge, mycket unge Joseph Bary, som knappt uppnått myndighetsåldern, och som utsetts till rannsaktionsdomare medan han bara var vice-notarie vid domstolen — och det nya vittne som han lyckades skaffa fram.

Men låt oss inte gå händelserna i förväg. Först Joseph Bary. Från början hade han egentligen inte några dåliga avsikter, men han var oerfaren och i all synnerhet, vilket är allvarligare, uppfyllt av karriärlystnad. Eftersom han trodde att det här var hans livs chans kastade han sig med full kraft in i undersökningen, utan att ens förstå, åtminstone inte i början, vilka intressen han tjänade. Och den 13 maj fick man se Bary anlända till Tiszaeszlár, där han lät arresteras hela den judiska befolkningen. Samma dag började förhören.

Den första personen som utfrågades var lille Samuel Scharf, den 4 1/2-åriga sonen till synagogvaktmästaren. Denne bekräftade sin historia, åtminstone om man får tro förhørsprotokollet. Men eftersom detta vittnesmål var oanvändbart på grund av barnets ålder, sökte Bary snabbt ett bättre.

Detta mer trovärdiga vittne fann han i Moritz Scharf, synagogvaktmästarens äldsta son, 14 1/2 år, och av Samuel anklagad som medbrottsling. Men vad gjorde det! Den 21 maj överlämnades han till en polisman och en notarie (en brottsling som en gång dömts till 15 års straffarbete) och utfrågades en hel natt i polisens eget hus.

45 år senare berättade Moritz Scharf i tre artiklar, som han skrev för att rentvå sig inför historien, att man slog honom med ett ridspö för att han skulle erkänna att flickan Eszter verkligen hade dödats av judarna i Eszlár. Halvt medvetlös undertecknade han följande vittnesmål, som låg till grund för hela anklagelseakten: "... på lördagen ungefär kl. 12 kom Eszter in till oss, för att min far kallat på henne för att röja av bordet. Hon var klädd i en vit schal, en röd halsduk, en liten vit jac-

ka och en blå klänning . . . När hon ställt ljusstaken på skåpet, kom en judisk tiggare in från synagogan, tog henne vid handen och drog in henne i templet. Där väntade en annan judisk tiggare på henne, en stor och mörk en, som kastade henne på golvet. Flickan började vråla men de andra kvävde hennes skrik. Sedan skar slaktaren Salomon Schwarz henne i halsen och man samlade upp hennes blod i en tallrik. När tallriken var full, hällde man blodet i en gryta. Jag var inte med i templet, men jag såg hela scenen genom nyckelhålet . . . Sedan gick jag och sökte upp mina föräldrar i vårt rum och jag berättade att de dödat flickan. Mamma förbjöd mig då att prata om det med vem den än vara månede." Fråga: "Vet din far att barnet dödades?" — Svar: "Ja, eftersom jag berättade allt inför honom."

Nästa dag ställdes Moritz inför domstolens ordförande i Nyiregyháza och brast ut i tårar, men han bekräftade sin berättelse punkt för punkt.

Låt oss ett ögonblick avbryta berättelsen här, ty det är på tiden att vi ser efter vad denna hemska anklagelse för ritualmord egentligen innebar, och vad den ur historisk synpunkt vilade på för grunder.

Allmänt sett är det en anklagelse mot en grupp individer att för rituella ändamål använda blodet från ett litet barn, eller ännu hellre blodet från en jungfru, som tillhör en annan grupp.

Anklagelsen är urgammal. Man finner den redan hos romarna. De misstänkte de kristna för att döda romerska barn och äta upp dem under nattvarden, och på så sätt byta ut hostian och vinet mot människokött och blod.

Beskyllningarna föll i glömska i och med kristendomens seger men återuppstod igen mot judarna. Första gången detta skedde var i Norwich, England, år 1144. Huvudanklagelse var då korsfästelsen av ett kristet barn på påskdagen för att förlöjliga Frälsarens död. Anklagelsen har nästan alltid fördömts av kyrkan — man kan hänvisa till det beundransvärda dokument i ämnet som publicerades år 1759 av Lorenzo Ganganelli, sedermera påve under namnet Clemens XIV — men upprepades ändå tiotals gånger i Europa och till och med i den islamska världen, ända till affären Beilis som daterar sig så sent som till 1911.

En variant av anklagelsen är att det offrade barnets blod ska användas vid tillverkningen av

Salomon Schwarz, anklagad för att ha skurit halshuset av Eszter.

det osyrade bröd som judarna äter under den åttadagars period som den judiska påsken varar. Det är ju en orimlig anklagelse, när man tänker med vilken stränghet den mosaiska lagen förbjuder juden att förtära så mycket som en enda droppe blod. Men det fäste man inte det minsta avseende vid, ty på detta argument svarade man oföränderligt så här: "Det är klart att Lagen och Talmud inte nämner någonting om detta, eftersom det handlar om en hemlig tradition som överförs från far till son och enbart muntligen."

Sådana var alltså de anklagelser som hädanefter skulle hänga över ett tiotal män, kvinnor och barn, efter den unge Moritz Scharfs beaktelse.

Några dagar senare beslutade myndigheterna att vittnet skulle "ställas under övervakning", officiellt för att skydda honom från hans trosförvanters eventuella hämnd, men i verkligheten, vilket lätt inses, för att undvika att han skulle återta sin beaktelse.

Moritz anförtroddes åt länets viceguvernör, hos vilken han under ett helt års tid fick undergå en veritabel "hjärntvätt", som gick ut på att förvandla den ännu tvekande och i början samvetsömme pojken till ett fruktansvärt och alldeles blint vittne mot de anklagade.

Hädanefter fick han enbart antisemitiska lekkamrater. Han läste bara antisemitiska tidningar på yttersta högerkanten. Man berättade för honom detaljer från alla tidigare ritual-

József Scharf, synagogavaktmästare och far till Moritz.

mordsprocesser. Han lärde sig utantill svaren på alla tänkbara frågor i den rättegång där han skulle uppträda. Han upphörde med att äta koscher mat och läsa sina dagliga böner. Slutligen och viktigast: han lärde sig att hata sin "ovärdige far", vilken "vårdaren" försökte undantränga ur pojken sinne genom att föra honom från salong till salong, och inför hans ögon låta spela upp den lysande framtid som väntade honom om han bröt med de sina. Detta om Moritz.

Vad de huvudanklagade beträffar, i detta stadium av affären nio till antalet, så var de under lås och bom: Salomon Schwarz åtalad för mord, de andra för medhjälp, däribland Moritz far Joseph Scharf. De var inga hjälpsamma anklagade, ty de nekade vildsint, trots den fysiska misshandel som Bary och hans polismän lät dem undergå. Situationen var ytterst pinsam, ty vid denna punkt stod affären och stampade på samma ställe. I själva verket hade myndigheterna, förutom Moritz vittnesmål, varken skuggan av en bekännelse, eller det minsta lilla spår av Eszters kropp. Och utan åtminstone en av dessa saker, ingen rättegång.

Det var då som ödet, i form av floden Tisza, beslutade att blanda sig i och röra till människornas små beräkningar.

Den 16 juni fastnade en mängd timmer, som under övervakning av rutenska skogsarbetare, var på väg nerför floden Tisza, i träskan vid

Tiszadada, en grannby till Tiszaeszlár. Medan de försökte få loss stockarna stötte rutenerna plötsligt på en kropp, som de skyndade sig att dra upp ur vattnet. En hastig undersökning fastställde att kroppen tillhörde en flicka på kanske 14—15 år, 140 cm lång. Och naturligtvis trodde de flesta av de tillskyndande människorna att det rörde sig om den lilla Eszters lik, som man genast begravde.

Bary fick reda på nyheten och anlände i sin tur till platsen tre dagar senare och beordrade att kroppen skulle grävas upp. Denna visades därpå upp för vittnen, som kommit för att identifiera den, men konstigt nog i den enda skepnad som dessa aldrig sett den i, dvs alldeles naken. Varför? Svaret är att under de få ögonblicken mellan gravöppningen och vittnens ankomst, insåg Bary vad som hade skett. Å ena sidan bar liket Eszters kläder och en påse blå färg var fäst vid hennes handled, det var alltså hon. Å andra sidan avslöjade undersökningen av den oskadade halsen för alla att barnet inte hade fått den avskuren. Det var därför nödvändigt att man inte under några omständigheter identifierade liket såsom varande Eszters, annars fick man se sin så mödosamt ihoptrampade anklagelse störta ihop. Och det var således denna nakna kropp som vittnena kallades att identifiera, en kropp som deformerats av 79 dagar i vattnet, utan vare sig hår, naglar eller hud.

Modern, som fördes fram som den första, utropade skräckslagen: "Det är inte min flicka!" Fem andra vittnen kände heller inte igen henne. Men det sjätte, en lekkamrat, var bestämd: "Det är visst Eszter, för på hennes högra fot finns märket efter klöven av en ko som sparkat henne." Och eftersom andra vittnen gjorde min av att också vilja känna igen henne, avbröt Bary tillställningen och beordrade en obduktion.

Fyra läkare deltog i obduktionen och lade fram en lång rapport. Här följer några viktiga punkter:

1. Liket, av feminint kön, är 144 cm långt.
2. Den döda saknar hår. Hon är *skallig* (sic). Ögonbrynen och könsdelarna *har berövats* (sic) sin hårbeklädnad.
5. Hon har 28 tänder och inga visdomständer.
6. Brösten är insjunkna.
12. Händerna är små ovh vackra. Naglarna välvårdade.

Och längre fram i rapporten:

”Det är otvivelaktigt att liket inte är en ung flickas. Undersökningen visar ett regelbundet sexualliv. Vad gäller dödsorsakerna är de att hänföra till en utbredd infektion, beroende på gastrit med tillstött guldot, lungödem och lunginflammation. Den okända var redan död då hon kastades i floden. Hon har varit död i högst 10 dagar och uppehållet i vattnet har varit 3 eller 4 dagar. Offret var en kvinna i åldern 18—20 år.”

Dessa slutsatser räddade uppenbarligen Bary, som på dem genast grundade följande resonemang: Den döda kan inte vara Eszter, eftersom 1. hon är skällig, således ortodox judinna; 2. hon är äldre än Eszter, eftersom hon kroppsligen är färdigutvecklad; 3. hon dog för bara tio dagar sedan.

Följaktligen hade man här att göra med en manöver från judarnas sida, som skaffat fram liket av en judinna, klätt det i Eszters kläder och kastat det i floden för att lura myndigheterna. En absurd argumentation, eftersom alla vet att ortodoxa judinnor inte klipper bort allt hår.

Vad gäller Eszter sade alla vinnen att hon vid 14 års ålder inte hade fått några former. Därför var det nödvändigt för experterna att tala om ”hårbeklädnad som hon berövats”, om ”insjukna bröst”, kort sagt att leka med orden.

Och nu kunde Bary, som hädanefter bistods av Onody i egen hög person, till de redan kända anklagelserna lägga ytterligare en: ”Utbyte av lik”. Ske alltså. Men om ett brott begåtts måste någon vara skyldig. Denna gång var det först de rutenska skogsarbetarna, som, trots att de var goda kristna, anklagades för att ha placerat liket i vittnet, och dessutom fyra judar som anklagades för att ha skaffat fram det. Trots tortyr var det emellertid ingen av dessa nya ”skyldiga” som bekände. Men vad gjorde det? Det väsentliga var väl att ingen kunde känna igen Eszter i liket från Tiszadada! Efter dessa riktlinjer fullbordades undersökningen och rättegången kunde börja.

Under tiden var organisatörerna av komploten, Onody, Istóczy och medlemmarna av ultrahögern, mycket verksamma i Budapest för att skapa gynnsamma psykologiska villkor för att processen skulle utvecklas i rätt riktning.

Det var den yttersta högerpressen som tog hand om denna nödvändiga propaganda. Ett särskilt organ uppstod till och med, de tolv *Flygbladen*, som ägdes av Istóczy och uteslu-

EÖTVÖS KÁROLY.

Karoly Eötvös, de anklagades försvarsadvokat.

tande ägnade sig åt vår affär. I det nummer av sitt blad som utkom den 15 juni 1882 skrev Istóczy: ”Judarnas mord på den lilla flickan väcker ett livligt intresse i hela världen . . . och snart har judarna inte längre någon plats i de civiliserade nationernas krets”. Detta var klargörande. Den antisemitiska rörelsen hade alltså behov av anklagelsen för ritualmord för att nå sitt mål att judarna skulle fördrivas ur Ungern. Kálmán Tizsas liberala regering, som ändå hade varnats redan den 22 maj, väntade ända till den 1 juli innan den med hjälp av tidningsindragningar försökte hejda den stigande antisemitiska vågen och de pogromer som förebådades överallt. Förgäves.

Dessutom fick affären den 12 september 1882 den internationella dimension som antisemiterna drömde om. Ty då öppnades i Dresden *den internationella antisemitiska kongressen*, som debatterade ”medel för att återge judarna den socio-ekonomiska ställning som föregick deras emancipation”. Kongressens stjärnor var den ungerska delegationen, ledd av Onody. Den utmärkte sig genom ett porträtt i naturlig storlek av den olyckliga Eszter, som man släpade med sig överallt.

Och det är i de tal som hölls under kongres-

Scharf Moritz 29/6 1883

Moritz Scharf efter sin "omskolning".

sen som man kanske bäst urskiljer de djupaste motiven till den tidens antisemitism, en antisemitism som redan då hade tydlig politisk färgning.

Vilka var egentligen dessa antisemiter? I huvudsak medlemmar av den jordägande aristokratin och lågadeln, som med största oro såg industrialismens och kapitalismens uppgång. Det var nya ekonomiska livsformer, i vilka vissa nyligen emanciperade judar deltog med all sin kraft. Långsamt men säkert skulle kapitalisterna och industriidkarna beröva jordägarna deras enorma jordegendomar, som de i allt mindre grad var i stånd att förvalta och behålla på grund av en mentalitet, som gjorde dem oförmögna att anpassa sig till den moderna ekonomiska verkligheten. Och eftersom en del av aristokratin, trots allt, tog del i de ekonomiska förändringarna, så var det genom att angripa judarna som antisemiterna, vilka framför allt var antikapitalister, försökte försvara sig. Och det var därför som hela judenheten identifierades med några enstaka privilegierade bland dem, och likställdes med kapitalisterna. Mot dem ställdes de socialklasser som på ett eller annat sätt drabbades av industrialismen. Det var alltså inte förvånande att man på kongressen i Dresden fick höra samtidiga krav på att judarna och kapitalisterna skulle avlägsnas och att man skulle återgå till de föräldrade ekonomiska former som var värdefulla för de

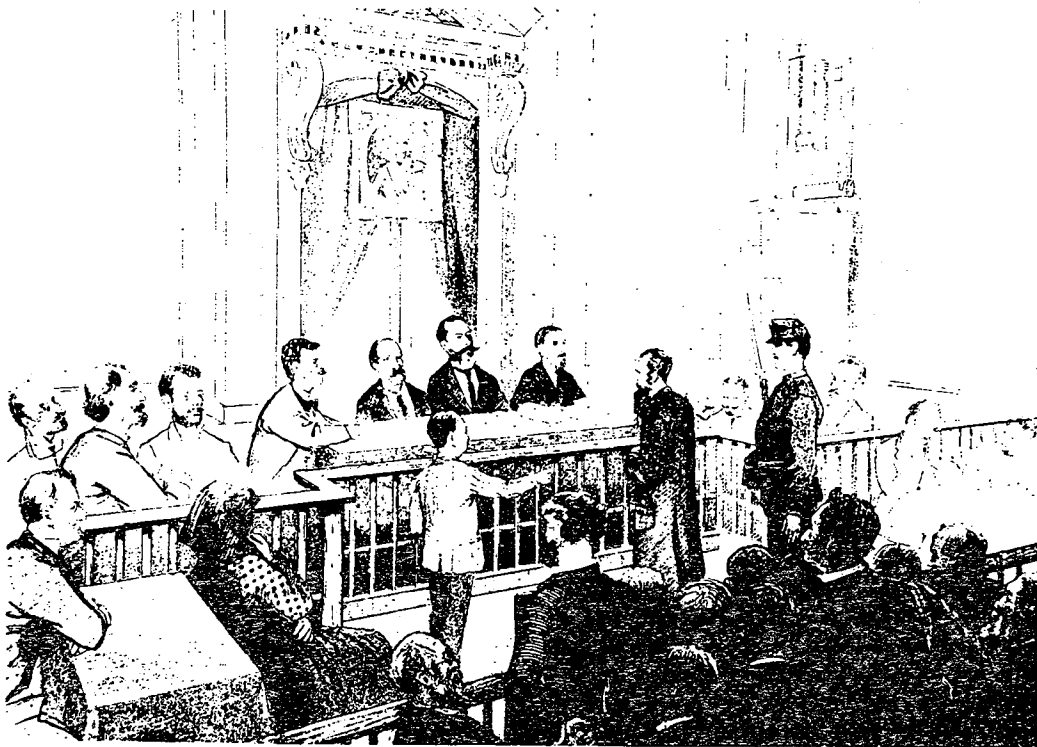
privilegierade klasserna.

Här ser vi alltså i vilken atmosfär rättegången i Tiszaeszlár skulle öppnas och vilka krafter som försvaret hade att kämpa mot. Försvaret sköttes, trots dödshot, av en första rangens advokat, Károly Eötvös, som var f d kunglig åklagare, medlem av självständighetspartiet och den protestantiska lågadeln och som åtnjöt respekt hos alla.

Mycket snabbt insåg Eötvös, som var övertygad om de anklagades oskuld, att deras enda chans till räddning var att pojkspolingen tog tillbaka sitt vittnesmål. Han försökte först att rycka barnet från dess väktare. Förgäves, eftersom justitieministern själv inlade sitt veto. Eötvös tänkte då ut ett annat sätt: bevisa att det inte hade ägt rum något utbyte av lik, vilket också skulle fria de anklagade, eftersom liket i Tiszaadada inte bar spår av något skärsår. Eötvös begärde en ny obduktion och fick det! Den utfördes av tre professorer vid Budapestuniversitetet och avslöjade, tvärt emot den första obduktionen, att hudens tillstånd visade att kroppen legat länge i vatten, att det icke-existerande håret helt enkelt hade försvunnit i vattnet, att behåringen av könsorganen inte hade avlägsnats utan just hade börjat växa fram, att bäckenet tillhörde ett barn på 14—15 år. Slutsats: offret var inte yngre än 14 år och inte äldre än 17 år.

Den missnöjda domstolen beordrade en tredje obduktion. De som utförde den tvekade mellan slutsatserna från den första och den andra. Slutligen blev det den berömde Virchow från Berlin, ditkallad av Eötvös, som uttalade sig till förmån för försvaret. Och av detta drog tidningen "Självständigheten", språkrör för högerkretsarna, följande slutsats: "Affären Tiszaeszlár visar bara att man måste akta sig för att ta den sk moderna medicinska vetenskapens slutsatser för gott."

Själva processen öppnades den 19 juni 1883 i Nyiregyháza, i provinsens huvudort, inför den internationella pressen och en publik på 300 odisciplinerade adelsmän. Domstolen bestod av tre domare, ordföranden Korniss och två bisittare. Dr Seyffert var kunglig allmän åklagaren, och försvaret sköttes av Eötvös. Mitt i rättegångssalen satt de anklagade, tillsammans 15 personer. Omedelbart i inledningen utspelades sig en överraskande scen: till allmän bestörtning förklarade åklagaren att enligt hans mening hade förundersökningen inte lyckats fast-

Moritz Scharf anklagar sin far inför domstolen.

ställa brottets rituella karaktär, om det nu alls förelåg ett brott. Det var en deklARATION som åsamkade honom offentligt klander av justitieministern och dödshot från Onodys sida. Men det var för sent, förhandlingarna hade redan börjat.

Det var på den andra dagen som det ögonblick inträffade som alla hade väntat på: mötet mellan den unge Moritz Scharf och hans far.

När pojken trädde fram var det nära att hans föräldrar inte kände igen honom. Ty i stället för den illa klädda och osäkra bondpojke som de känt, var det ett slags dandy, samtidigt både cynisk och vettskrämd, som de såg komma emot sig. Det var ett barn vars första ord till sin far, som han inte sett på 14 månader, var följande: "Håll tyst och uppför er bättre, annars täpper man till munnen på er!" Och sedan föredrog han med entonig röst, som om han läste upp en läxa, den redan kände berättelsen om hur Eszter drogs in av hans far och dödades av slaktaren, den scen som han hade iakttagit genom nyckelhålet i synagogan. Självklart förnekade och protesterade den äldre

Scharf, men sonen förblev orubblig: han hade sett allt. Då kunde fadern inte hålla sig längre utan hoppade upp:

"Min son, du talar som om du läste ur en bok."

Sonen: "Jag behöver ingen bok, eftersom jag såg allt."

Fadern: "Säg mig, får en jude på sabbaten ens hålla i en kniv?"

Sonen: "Jag vet inte. Jag har inte lärt mig alla de där bibliska idiotierna."

Fadern: "Vem har lärt dig svara på det sättet?"

Sonen: "Ingen."

Fadern: "Min son, du kommer fortfarande att behöva mig."

Sonen: "O nej!"

Då ingrep Eötvös: "Vad kommer det att bli av dig efter denna rättegång?"

Sonen: "Jag kommer att få en plats i provinsadministrationen. Jag har sett ett brev från inrikesministern om det."

Efter rättegången fick man veta att det rörde sig om en förfalskning som gjorts av Onody för att lugna ner gossens rättmätiga oro.

Den 22 juni vittnade Eszters mor och man fick vid detta tillfälle veta att kvinnan Huri ofta slog Eszter, vilket gjorde barnet förtvivlad.

Sedan återkom Moritz. Hans far frågade honom: "Kommer du inte att ångra att vi blir hängda på grund av dig?"

Sonen: "Det blir i alla fall inte mitt fel!"

Då förlorade fadern tålmodet och slungade ut: "Minns de tio budorden! Du är väl ännu jude, va?" — Och sonen: "Jag? Inte alls längre!"

Efter detta återvände den gamle mannen, förkrossad av rörelse, till sin bänk och plötsligt, med en enda rörelse, ryckte han loss det högra slaget på sin kavaj och utropade: "Herr domare, jag har inte längre någon son, jag uttrycker min sorg så här!" Och medan fadern brast ut i tårar, vände sig Moritz skrattande mot domaren, liksom för att invänta dennes gillande, allt medan notarien helt enkelt antecknade: "Hysterisk gest av den anklagade Scharf."

Under de följande dagarna diskuterade man tidpunkten för när Eszter passerade synagogan. Men eftersom ingen av dessa lantbor ägde någon klocka, ledde debatterna ingenstans. Den tvist mellan experterna som följde därefter, tillförde heller inte någonting nytt. Och den 16 juli 1883 ansåg alla att rättegången hamnat i en verklig återvändsgränd. Det var då, den 17 juli, som domstolen på Eötvös begäran samtyckte till att uppsöka själva brottsplatsen, dvs byn Tiszaeszlár.

Framför synagogan kallades Moritz fram av advokaten för att framställa förloppet. Han förklarade på nytt och låtsades genom nyckelhålet se Eszter först i liggande ställning, sedan kroppen upprättstående och slutligen bortförd genom fönstret. Därefter gick domarna, advokaterna och vittnena i tur och ordning och ställde sig framför dörren och satte ögat till nyckelhålet. Och där kunde de alla, utan undantag, bara konstatera en enda sak: genom detta nyckelhål var det fullständigt omöjligt att urskilja någonting alls i synagogans inre! En detalj, men hur viktig var den inte, som hade undgått Bary, Onody och deras gelikar. Men det var en detalj som i ett enda slag gjorde huvudvittnets påståenden osannolika!

Efter detta hade försvaret en lätt uppgift, så mycket mera som åklagaren själv begärde att de anklagade skulle frikännas. Detta frikännande tillkännagavs den 2 augusti, men på ett högst otillfredsställande sätt: på grund av brist

på bevis! Korniss och hans medhjälpare hade inte modet att säga att brottet aldrig hade ägt rum, att alla bekännelser hade tvingats fram med hjälp av tortyr och att Eszter troligen hade tagit sitt eget liv.

Resultatet blev att Istóczy två månader senare dundrade i parlamentet: "Frigivandet bevisar inte deras oskuld. Så mycket mer visar det att judepengarna har haft effekt." Och snart rullade pogromer efter ryskt mönster över hela Ungern, pogromer som regeringen tolererade ända till de första dödsfallen och som den inte kunde hejda förrän 1884. Detta år fick Istóczy och hans vänner, som under tiden hade grundat det *antisemitiska partiet*, 17 mandat i parlamentet. Denne Istóczy, som blev andlig fader till de ungerska fascisterna, hade ända från 1883 en klar synpunkt. Ty han svarade alla som frågade honom vad antisemiterna hade vunnit på att sätta igång den här processen: "Men det är enkelt. Är det inte sedan dess uppenbart för var och en att det existerar en judefråga? Och det i dess mest tillspetsade form? Det var för att visa detta som vi behövde processen i Tiszaeszlár." Bättre kunde det inte uttryckas!

Och som ett eko av dessa ord svarade år 1972, 90 år efter domen, de små barnen i Tiszaeszlár en sociolog som frågade dem vad de visste om affären:

"De skickade flickan till speceriaffären. Och judarna hade kommit överens med handlaren om vad de skulle göra. Handlaren stängde dörren. Då kom de in, och skar halsen av henne. För du vet ju att på sina helgdagar gör de något med de kristnas blod."

Litteratur i urval

1. Eötvös, Károly, *A nagy per ...* (Den stora processen ...) Budapest 1904.
2. Nathan, Paul, *Der Process von Tisza-eszlár. Ein antisemitisches Culturbild*. Berlin 1892.
3. Krudy, Gyula, "A tiszaezslári Solymosi Eszter" (Eszter Solymosi från Tiszaeszlár). I: *Magyarország*, 21 febr 1931 o följ.
4. Sandor, Iván, *A vizsgálat iratai, tudósítás a tiszaezslári per körülményeiről* (Dokument från förhören. En studie över omständigheter kring processen i Tiszaeszlár). Budapest 1976.
5. Kubinsky, Judit, *Politikai antisemitizmus Magyarországon, 1875—1890* (Den politiska antisemitismen i Ungern 1875—1890).

- 1976.
6. Scharf, Moritz, "Emlékeim a tiszaezlári pörből" (Minnen från processen i Tiszaezlár). I: *Egyenlőség*, 19 nov, 26 nov, 3 dec 1927.
  7. Artiklar i veckotidningen *Vasárnapi ujság*, 1883:25—31.
  8. Kubinsky, Judit, "Adalékok az 1883 évi antiszemita zavargásokhoz" (Bidrag till frågan om de antisemitiska oroligheterna år 1883). I. *Századok*, 1968:1—2, s 158—177.
  9. Drumont, E, *La France juive*. Paris 1886, s 391 ff.